

SIVILOMBUDSMANNEN

KRIMINALOMSORGS-DIREKTORATET
Postboks 694
4302 SANDNES

Vår referanse
2020/3125

Deres referanse

Vår saksbehandler
Johannes Flisnes Nilsen

Dato
14.08.2020

Oppfølging av dom om kroppsvisitasjon i fengsel

Vi viser til rettskraftig dom i Gulating lagmannsrett 10. juli 2020 (LG-2019-161767). Dommen fastslo blant annet at Bergen fengsel hadde utsatt en varetektinnsatt for nedverdiggende behandling i strid med EMK artikkel 3 på grunn av rutinemessig kroppsvisitasjon med avkledning som ble gjennomført på en ydmykende måte. Dommen var enstemmig.

Funn fra ombudsmannens fengselsbesøk over flere år, viser at en tilsvarende visitasjonspraksis er utbredt i kriminalomsorgen og berører et stort antall av innsatte.

I kjølvannet av dommen i Gulating lagmannsrett 10. juli 2020 har ombudsmannen mottatt informasjon fra medlemmer av Advokatforeningen som gir grunn til bekymring for mangelfull oppfølging av dommen i det lokale fengslet. Opplysningene tilsier at kroppsvisitasjon fortsatt gjennomføres på rutinemessig basis, uten at de ydmykende metodene for kroppsvisitasjon er avsluttet. Det er grunn til å understreke at sentrale myndigheter har et viktig ansvar i å påse at menneskerettsbrudd opphører umiddelbart.

Som nasjonalt forebyggingsorgan etter tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon (OPCAT), ber Sivilombudsmannen om en orientering fra Kriminalomsorgsdirektoratet om hvordan dommen nå blir fulgt opp for å hindre brudd på EMK artikkel 3.

Sivilombudsmannens funn om kroppsvisitasjon i fengsel

Visitasjon med full avkledning er et inngripende tiltak, og skal gjennomføres på en måte som respekterer den innsattes verdighet.¹ Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol viser at kroppsvisitasjon som omfatter undersøkelse av underlivet og som ikke er basert på individuell vurdering, etter forholdene kan innebære en krenkelse av EMK artikkel 3.² Lagmannsrettens dom bygger på EMDs rettspraksis om dette.

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet har etter besøk til fengsler med høy sikkerhet flere ganger kritisert at kroppsvisitasjoner gjennomføres rutinemessig med full avkledning, uten

---

¹ Se Mandelareglene, regel 50 og De europeiske fengselsreglene (revidert 1. juli 2020), regel 54.3 og 54.4.

² Se bl.a. EMDs dom i Iwanczuk mot Polen, 15. november 2001, Shennawy mot Frankrike, 20. januar 2011, Valasina mot Litauen, 24. juli 2001 og Frerot mot Frankrike, 12. juni 2007.

individuelle risikovurderinger.³ Ombudsmannen har anbefalt at kroppsvisitasjon med full avkledding bør skje trinnvis, ved at innsatte får tilbake klær på overkroppen før plagg nedentil fjernes for å gjøre visitasjonsprosessen så skånsom som mulig. Gjennomgående tyder våre funn på at kroppsvisitasjon utføres som en rutine i de fleste fengsler med høy sikkerhet, og at det ofte mangler rutiner for gjennomføring som unngår unødvendig ydmykelse når en innsatt må kle av seg. Vi har også påpekt at lovgivningen om kroppsvisitasjon gir begrenset veiledning for de lokale fengslene.⁴

Internasjonal kritikk for praktisering av kroppsvisitasjon

Etter sitt besøk til Norge i 2018 uttrykte Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) kritikk mot praksis for rutinemessig kroppsvisitasjon i de besøkte fengslene:

«The CPT has misgivings about the systematic practice of subjecting prisoners to strip searches after all unsupervised visits. Moreover, during these examinations, prisoners were usually required to remove all their clothes at once (unless the prisoner requested otherwise), and it was not uncommon that searches were conducted in the presence of an officer of the opposite sex (unless the prisoner refused this).

The Committee recommends that strip searches be conducted only on the basis of an individual risk assessment. In addition, steps should be taken to ensure that whenever they are considered a necessity, strip searches are only performed by staff members of the same sex as the prisoner and the prisoners concerned are informed in advance about the possibility to undress in stages. »⁵

I sitt svarbrev til komiteen om oppfølging av rapporten, underrettet norske myndigheter komiteen om at denne anbefalingen ikke ville bli etterkommet.⁶ Myndighetene viste til at kroppsvisitasjon i norske fengsler utføres i tråd med opplæring gitt ved Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) og i samsvar med gjeldende lovgivning. Myndighetene sluttet seg til at kroppsvisitasjon må gjennomføres på en måte som forårsaker minst mulig ydmykelse, bør utføres av en person med samme kjønn og ikke være mer inngripende enn nødvendig. CPTs anbefaling om to-trinns avkledding ble imidlertid ikke etterkommet:

«However, several prisons in the Norwegian Correctional Service face specific challenges in maintaining security. A two-stage strip search would create more security challenges because it would significantly increase the possibility to hide

---

³ Se bl.a. Sivilombudsmannens besøk til Oslo fengsel 19.–22. november 2018, side 40–41 og besøk til Åna fengsel, 13.–15. november 2017, side 34–35.

⁴ Se Sivilombudsmannens årsmelding for 2016 om forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Dokument 4:1 (2016–2017), side 17–19.

⁵ CPTs rapport etter besøk til Norge 28. mai – 5. juni 2018, 17. januar 2019, CPT/Inf (2019) 1, avsnitt 106.

⁶ Norske myndigheters svar på oppfølging av CPTs rapport etter besøk i Norge 2018, 28. juni 2019, CPT/Inf (2019) 22, side 30–31.

objects. In this context, account must be taken of the underlying purpose of the rules governing strip searches, which is to maintain security at the prisons. »

Norske myndigheter fastslo også at anbefalingen om at kroppsvisitasjon kun kan gjennomføres etter en individuell risikovurdering ikke ville bli etterkommet:

«Examinations of prisoners, including strip searches, can be conducted as a matter of routine or on a random basis. This means that neither suspicion nor specific grounds are necessary conditions for conducting examinations. The Directorate is of the opinion that assessments of when a strip search should be carried out should not be a matter of individual assessment in each individual case, since body searches of prisoners – both routine and random – are a fundamental requirement for maintaining security in Norwegian prisons. »

Kort om dommen i Gulating lagmannsrett

Dommen fra Gulating lagmannsrett av 10. juli 2020 konkluderte med at en varetektinnsatt var blitt utsatt for brudd på forbudet mot nedverdiggende behandling i strid med EMK artikkel 3.⁷ Den innsatte var ved en rekke anledninger blitt utsatt for kroppsvisitasjoner med full avkledning, som ble gjennomført slik at den innsatte måtte sette seg ned i dyp knebøy for at underlivet kunne undersøkes visuelt. Ifølge dommen ble kroppsvisitasjon gjennomført som en rutine før og etter besøk og utganger fra fengselet, uten at det ble gjort individuelle risiko- og forholdsmessighetsvurderinger. Det var heller ikke på plass rutiner for trinnsvis avkledning slik at innsatte ikke måtte være helt naken.

Slik ombudsmannen forstår domspremissene, er krenkelsen av EMK artikkel 3 i hovedsak begrunnet i 1) den rutinemessige gjennomføringen av kroppsvisitasjoner ved besøk og ved utgang, uten individuell risiko- og forholdsmessighetsvurdering og, 2) den ydmykende måten disse gjennomføres på, med bruk av dyp knebøy og eksponering av anus, uten at mindre inngripende tiltak som to-trinns avkledning, er forsøkt.

I dommen vektlegges også svakheter med gjeldende lovhjemmel:

«Hjemmelen for kroppsvisitasjoner er straffegjennomføringsloven § 28 med forskrifter. Lovhjemmelen er etter sin ordlyd svært vid, og foreliggende sak belyser hvordan dette i praksis har medført en uklarhet blant annet med hensyn til når kroppsvisitasjoner skal eller bør gjennomføres, og henholdsvis plikt og mulighet til individuelle risikovurderinger. Det vises til at Bergen fengsel endret sin lokale rutine i mai 2018, og deretter igjen i mars 2020, uten at dette skyldes vurderinger av sikkerhetssituasjonen eller endringer i lov/forskrift.

Kroppsvisitasjoner innebærer et betydelig inngrep i den personlige integritet. At denne typen inngrep for en stor grad er regulert på lokalt institusjonsnivå, og med

---

⁷ Saken gjaldt straffeutmåling i en sak om grov narkotikaforbrytelse. Som følge av menneskerettskrenkelsen, ble domfeltes straff redusert med seks måneder.

rom og aksept for ikke etterprøvbar skjønnsutøvelse på betjentnivå, underbygger at det i foreliggende sak er en krenkelse av artikkel 3, jf. *Frerot v. Frankrike* avsnitt 47. Hjemmelsgrunnlaget og håndteringen av regelverket, åpner for og etterlater et inntrykk av, vilkårlighet og derved også mangel på faglig begrunnelse for hvorfor kroppsvisitasjonen gjennomføres. Særlig gjelder dette de 84 kroppsvisitasjoner på vei til besøk og ved utgang.»

I lys av konklusjonen om krenkelse av EMK artikkel 3, fant lagmannsretten «ikke grunn til å ta stilling til om straffegjennomføringsloven § 28 er i strid med det kvalitative lovkravet etter Grunnloven § 113 og EMK artikkel 8 andre ledd». Dommen viser likevel, at for å unngå menneskerettsbrudd er det viktig at inngripende tiltak er regulert gjennom lovgivning som gir tydelige rammer for skjønnsutøvelsen.

Plikt til oppfølgingstiltak for å hindre menneskerettighetsbrudd

I tillegg til å reparere menneskerettighetsbrudd, er statens myndigheter forpliktet til å iverksette effektive tiltak for å forebygge fremtidige krenkelser.⁸ Hva som er effektive tiltak for å forebygge menneskerettsbrudd vil variere med krenkelsens art, og kan omfatte lovendringer, administrative tiltak mv.⁹ Etter FNs torturkonvensjon er myndighetene forpliktet til å sikre at nasjonale fengselsregler oppfyller minstestandarder for hvordan innsatte skal behandles.¹⁰ Staten har også plikt til å sørge for at alle som er involvert i behandlingen av mennesker som er fratatt friheten, gis opplæring om forbudet mot tortur og umenneskelig behandling.¹¹

På denne bakgrunn ber vi om en orientering fra Kriminalomsorgsdirektoratet om hvilke tiltak som er iverksatt og planlagt for å følge opp dommen, inkludert dialog med Justis- og beredskapsdepartementet og sentrale føringer til Kriminalomsorgens regioner og Kriminalomsorgens utdanningscenter (instrukser, rundskriv mv.).

Vi ber om en skriftlig tilbakemelding fra Kriminalomsorgsdirektoratet **innen 7. september 2020.**

---

⁸ Se særlig FNs torturkonvensjon artikkel 2, jf. FNs torturkomité, Generell kommentar nr. 2, Implementation of article 2 by State parties, 24. Januar 2008, CAT/C/GC/2. Grunnloven § 92 angir statens plikt til å «respektere og sikre menneskerettighetene».

⁹ FNs torturkonvensjon artikkel 2 nr. 1.

¹⁰ FNs torturkonvensjon artikkel 11, jf. artikkel 16. FNs torturkomité har ved flere anledninger vist til FNs minimumsregler for behandling av innsatte (Mandelareglene) ved tolkningen av artikkel 11.

¹¹ FNs torturkonvensjon artikkel 10, jf. artikkel 16.

For ombudsmannen

Helga Fastrup Erik
avdelingssjef

Johannes Flisnes Nilsen
seniorrådgiver

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi til:

JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET Postboks 8005 Dep. 0030 OSLO